

УДК 338.48(477)

НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Стойка В.О.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті розглянуто окремі питання активізації інвестиційної діяльності у туристичній сфері України. Здійснено аналіз динаміки інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування. Запропоновано створення Українського туристичного банку, що дасть змогу покращити умови кредитування суб'єктів підприємницької діяльності туристичної галузі.

Ключові слова: інвестиції, кредитування, туристична сфера, туристична інфраструктура, Євро–2012, багатопрофільні банки, Український туристичний банк.

The article deals with some Ukrainian investment activity in the tourist area activating issues. The analysis of the investment dynamics in fixed capital by funding sources is made. Creation of the Ukrainian tourist bank that will allow improving tourism branch businesses activity crediting conditions is proposed.

Key words: investments, loans, tourist area, tourist infrastructure, Euro–2012, multi-banks, Bank of Ukrainian coach.

Актуальність проблеми. Інтенсивність функціонування об'єктів економічної діяльності залежить від еластичності і ефективності інвестиційної політики держави, одним з основних завдань якої є правильно вибраний напрям інвестування. Максимальне залучення капіталу на туристичний ринок сприяє його розвитку, мобілізує внутрішні резерви підприємств сфери туризму, дає можливість протистояти конкуренції зарубіжних фірм з високою технологією обслуговування і якісним сервісом. Та однією із серйозних проблем в галузі туризму залишається недостатність інвестицій. Можливості і джерела інвестування в туристичну сферу на даний час є обмеженими.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання функціонування та розвитку туристичної галузі досліджували такі відомі вчені як: Г. Алейнікова, І. Балабанов, А. Гайдук, В. Герасименко, В. Гуляєв, М. Долішній, Л. Дядечко, А. Здоров, В. Квартальнов, М. Мальська, Н. Фоменко, В. Худо, А. Чудновський, В. Янкевич та інші. Разом з тим недостатньо висвітленими залишаються питання напрямків активізації інвестиційної

діяльності в туристичній сфері України.

Мета роботи є аналіз проблем залучення інвестицій та пошук напрямків активізації інвестиційної діяльності в туристичну сферу України.

Викладення основного матеріалу дослідження. У світовій практиці загальноприйнятні наступні джерела, які держава може використати для інвестування в туристичну сферу: доходи державного бюджету; гранти, створювані державою; державні позики, які даються під конкретні туристичні проекти; позики від міжнародних фінансових інститутів; програми допомоги економічному розвитку від міжнародних організацій і фінансових інститутів; приватні фінансові вкладення. Перераховані вище джерела інвестицій для розвитку туризму використовуються і в Україні.

В країні немає жодної галузі, яка б не потребувала державної підтримки, тобто бюджетного фінансування, а особливо галузь туризму. Але, як показала практика розвитку української економіки в цілому і її окремих галузей, в тому числі туризму, розраховувати на бюджетні субсидії не приходиться. Недофінансування запланованих інвестиційних витрат, на жаль, стало нормою.

Можливості державних коштів підтримки малого підприємництва (такими є туристичні фірми) вкрай обмежені. Це виявляється в зниженні частки державного сектора в інвестуванні в основний капітал з 10,5% в 2004 році до 4,4% у 2009 році (табл. 1).

В таких умовах важливим джерелом інвестицій в туризм повинні стати позабюджетні кошти, тобто прибуток підприємств і організацій, а також кошти позабюджетних фондів міністерств і відомств.

Частка власних коштів фінансування в інвестиціях в основний капітал спадає з 61,7% в 2004 році до 56,7% у 2008 році. Така структурна зміна відбулася насамперед внаслідок зростання частки позичкових коштів за згаданий період з 7,6% до 17,3% (табл. 1). Вона показує активний розвиток вітчизняної банківської системи до світової фінансової кризи та позитивний вплив на неї процесів економічного зростання.

Водночас частка дійсно інвестиційного спрямування (довгострокових кредитів) комерційних банків в Україні має тенденцію до зниження. Таким чином, відбувається процес послаблення інвестиційної орієнтованості банківського кредитування в Україні. Отже, попри активну динаміку інвестицій в основний капітал, фінансова система та практика

грошово-кредитної політики, яка застосовується в Україні, не сприяють інвестиційним процесам, спрямованим на якісну технологічну модернізацію національної економіки. Відбувається відплив інвестиційних ресурсів до секторів перерозподільчої групи, що обумовлює посилення розриву темпів приросту попиту і пропозиції, відіграючи інфляційну роль [1, с. 328–329].

Таблиця 1. Динаміка інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування, млн. грн.

Роки	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Показники	Відсотків до загального обсягу					
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у т. ч. за рахунок						
коштів державного бюджету	10,5	5,5	5,5	5,6	5,0	4,4
коштів місцевих бюджетів	4,7	4,2	4,3	3,9	4,2	2,7
власних коштів підприємств та організацій	61,7	57,4	57,8	56,5	56,7	63,3
коштів іноземних інвесторів	3,6	5,0	3,7	3,5	3,3	4,5
коштів населення (буд-тво власних квартир)	-	-	5,6	5,2	4,1	3,2
коштів населення (індивід. житлове буд-тво)	3,4	3,3	4,1	4,5	5,0	3,6
кредитів банків та інших позик	7,6	14,8	15,5	16,6	17,3	14,2
інших джерел фінансування	8,5	9,8	9,1	4,2	4,4	4,1

*За даними Державного комітету статистики України.

Структура позабюджетних джерел фінансування у 2009 році мала такий вигляд (частка в % до загального обсягу): власні кошти підприємств та організацій – 63,3%; кошти іноземних інвесторів – 4,5%; кошти населення на індивідуальне житлове будівництво – 3,6%; кредити банків та інших позик – 14,2%; інші джерела фінансування – 4,1% (табл. 1).

Зменшення частки позичкових коштів у інвестиціях в основний капітал викликана світовою фінансовою кризою, яка призвела до кризи ліквідності в банківському секторі. Останні кілька років банки активно розвивали кредитування населення (іпотечні, авто-, споживчі кредити) за рахунок залучених із-за кордону коштів. Проте в умовах, коли закордонні банки згорнули свої кредитні програми, українські банки опинилися

перед загрозою кризи ліквідності [2, с. 24].

У 2007 році було відновлено фінансування розвитку туристсько-рекреаційної сфери з державного бюджету України. Розмір фінансової підтримки розвитку туризму в 2007 р. та 2008 р. збільшився майже у 6 разів порівняно з 2005 роком і становив 20,3 млн. грн. [1, с. 392].

У зв'язку з проведенням фіналу чемпіонату Євро-2012 в Україні, Уряд розробив Державну цільову програму підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи з футболу. У паспорті цієї програми передбачено на забезпечення проведення фіналу чемпіонату Євро-2012 витрати у розмірі 126657,73 млн. грн.: державний бюджет – 32923,65 млн. грн., місцеві бюджети – 6866,96 млн. грн., інші джерела – 86867,12 млн. грн. [3].

Розвиток більшості галузей промисловості, інших галузей матеріального виробництва та окремих невиробничих сфер з 1997 року здійснювався за рахунок власних коштів підприємств та організацій (близько 70% від загального обсягу капітальних вкладень). Крім того, суб'єктами господарювання залучалися значні кошти з інших джерел фінансування (понад 20% від загального обсягу капітальних вкладень) [4, с. 217].

У світовій економіці сформувалися дві базові інституційні моделі, в основі яких лежать особливості розвитку фінансових систем: ринкова, що базується на домінуючій ролі ринку цінних паперів, і банківська. В Україні сформувалась інша інституційна модель – інвестиційний процес тут здійснюється переважно за рахунок власних коштів підприємств і організацій.

Туристичні фірми відчувають на собі наслідки ситуації, яка склалася у фінансовій сфері української економіки. Туристичний бізнес, орієнтований переважно на розвиток в'їзного і внутрішнього туризму, зміг би активно розвиватися, якби йому були доступні кошти фінансових ринків. Проте можливості одержувати на цих ринках необхідні фінансові кошти для туристичних фірм обмежені. Головна причина в тому, що український кредитний ринок не має достатньої кількості потужних кредитних інститутів.

Більшість українських банків не готові кредитувати будівництво об'єктів туристичної інфраструктури Навіть дещо раніше українські банки видавали в основному короткострокові кредити, а на сьогодні

банків, які змогли б профінансувати будівництво готелів, залишилось зовсім мало. Такими банками могли б стати потужні комерційні банки, але вони не проявляють особливої ініціативи. Становище можна пояснити наступним чином. Кредити, які видавалися банками, повертались з великими запізненнями, а в окремих випадках і зовсім не повертались. У зв'язку з цим більшість комерційних банків не надають кредитів малоприбутковим підприємствам (такими підприємствами є туристичні). Крім вищезазначеного, суми для таких підприємств необхідні відносно невеликі, а оформлення кредитних операцій вимагає великих затрат, відповідно і прибуток для банку невеликий.

Є непоодинокі випадки, коли кредитні угоди визнавались недійсними. Підприємства реструктуризувались і борги залишались за неплатоспроможними структурами. Держава не виконувала своїх гарантійних зобов'язань за кредитами банків. Процедури банкрутства тривали роками. Кредитування державних підприємств взагалі ускладнене у зв'язку з неможливістю продати їхнє майно, якщо взяти його в заставу. Такі штучні перешкоди змушують банки підвищувати відсоткові ставки як страхування від ризиків. У зв'язку з фінансовою кризою, для повернення закордонних кредитів банки змушені були перекредитовуватися за значно вищими ставками. Нові залучені з-за кордону кошти теж стали значно дорожчими. В результаті ставки на іпотечні кредити зросли на 5–7%. Крім того, були значно посилені вимоги до фінансового стану позичальників. Національний банк України для запобігання можливій фінансовій кризі посилив вимоги до резервування за кредитними операціями, що теж призвело до подорожчання кредитів [2, с. 24].

Належний рівень конкурентоспроможності банківської системи формує економічну безпеку держави та гарантує стабільність її економічного розвитку. Конкурентоспроможність визначається функціональною роллю національної банківської системи в економіці, ступенем її фінансової стійкості та прозорості, якістю корпоративного управління [5, с. 38].

Банківська система України до фінансової кризи з року в рік зміцнювала свою конкурентоспроможність, незважаючи на значні територіальні диспропорції розміщення капіталу (більше 50% банків зареєстровані в м. Києві та Київській області, 5% – у північних та західних областях України) [5, с. 39].

З 2001 по 2008 рік частка банківського капіталу у ВВП зростає більш ніж у 2,5 рази і станом на 1 січня 2008 року сягнула 9,8% (Росія – 8,1%, Німеччина – 16,7%, Франція – 28,5%, Велика Британія – 28,6%). Тому, згідно зі світовими стандартами, власний капітал, незважаючи на зростання, поки що неспроможний задовольнити потреби розширеного економічного відтворення. Відповідно, подальше зростання рівня капіталізації українських банків залишається нагальною проблемою української економіки.

Частка загальних активів вітчизняних банків у ВВП країни становила 86,6% (Велика Британія, Франція, Німеччина – 300–400%, Росія – 61,4%). Середній розмір активів вітчизняних банків станом на 1 січня 2008 року становив 400 млн. дол. США (Німеччина – 3,2 млрд. євро, Франція – 3,8 млрд. євро). Звичайно, за такого показника середніх активів вітчизняний банк належної конкуренції на міжнародних ринках капіталу іноземним банкам скласти не може. Частка кредитних операцій у загальних активах становила 78,8%, а частка довгострокових кредитів – 60% від наданих кредитів. За відсутності реальної довгострокової ресурсної бази це породжує проблему розриву ліквідності та підриває фінансову стійкість банківської системи в цілому. Випереджаючими темпами зростають кредити, надані населенню, що є одним із чинників стрімкого зростання кредитних ризиків у вітчизняній банківській системі. Станом на 31 грудня 2007 року частка проблемних кредитів у кредитному портфелі українських банків складала 13,2% (Польща – 3,1%, Росія – 2,6%, Угорщина – 2,5%, Японія – 1,5%, Канада – 0,4%). Виходячи із зазначеного, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи може посприяти політика НБУ щодо мінімізації кредитних ризиків.

Зростає частка зобов'язань у ВВП країни. Так, частка депозитів населення у ВВП в Україні станом на 1 січня 2008 року становила 21,9% (у Росії – 16,3%, у Польщі – 30,1%, в США – 40,2%, в Чехії – 43,0%, у країнах ЄС – 50,0%). Це однозначно є свідченням зростання ділового обороту в країні та довіри до банківської системи до періоду фінансової кризи.

Рівень достатності капіталу в банківській системі України перебуває в оптимальних межах, визначених Базельським комітетом з питань банківського регулювання та нагляду. Станом на 1 січня 2008 року

цей показник становив 13,9%, що є вищим за аналогічні показники Польщі (11,8%), Угорщини (11,3%), Австрії (12,7%), Канади (12,1%), Японії (12,9%), але нижчим від Росії (16,8%). Рівень достатності капіталу ілюструє позитивні результати програми капіталізації українських банків. Проте залишається проблема зростання ефективності його використання. Рентабельність капіталу банків України у 2007 році становила 12,7%, що нижче ніж у Польщі (25,6%), Росії (21,1%), Австрії (18,3%). Разом з тим, рентабельність активів залишається на належному рівні (1,5%) і відповідає світовій банківській практиці [5, с. 40 – 42].

На даний час в Україні функціонує 182 банки. Фінансова структура значно менше розвинута, ніж у багатьох інших країнах з перехідними економіками, не кажучи вже про розвинуті держави. Водночас питома вага банківської системи нашої країни становить понад 90% від її загальної фінансової системи [6, с. 5].

У кінці 2008 року, в порівнянні з початком року, рентабельність активів знизилася з 1,5 до 1,03 %, а рентабельність капіталу – з 12,67 до 8,51%, що свідчить про певне зниження ефективності роботи банківської системи [7, с. 42].

На початку липня 2009 року у банківській системі відновилася відносна стабілізація. Волатильність курсових інструментів повернулася до норми, зменшився рівень міжбанківських відсоткових ставок, у червні спостерігався незначний приплив вкладів населення, уповільнилися темпи рефінансування національним банком України. Проте система перебуває в дуже небезпечному стані і потребує державної підтримки, тому що 12,7% ресурсів фізичних осіб (25,1 млрд. грн.) знаходяться на балансах банків, які затримують платежі клієнтів з вини даних фінансових установ. Частина з них вже має тимчасові адміністрації. За останні місяці ситуація погіршується з кожним місяцем. Відсоткова ставка за короткими депозитами фізичних осіб знаходиться на рівні десятилітнього максимуму [8, с. 32, 41].

Банківська криза загострила нагальну потребу в удосконаленні регулювання ліквідності банків, підвищенні дієвості нормативів ліквідності. Банки мають здійснювати клієнтські платежі, мусять вчасно виконувати свої зобов'язання перед вкладниками й кредиторами [9, с. 16].

Тому, на нашу думку, для забезпечення на належному рівні стабіль-

ності банківської системи необхідні нові підходи до управління банками, що повною мірою відповідають потребам сьогодення.

Так як туризм є прибутковою галуззю, він здатний приносити чималі доходи, в тому числі і в бюджет. Тому постає проблема залучення заощаджень населення в туристичну галузь. Залучити такі кошти зміг би Український туристичний банк, збереження вкладів якого гарантувалося б державою. До того ж умови вкладів та кредитів даного банку повинні бути більш привабливими порівняно з умовами інших банків.

Запропонована схема управління туристичним банком дасть можливість концентруватися не лише на виконанні поточних завдань, а й дбати про довгостроковий розвиток, орієнтуватися на досягнення синергетичного ефекту, тобто ведення такого бізнесу, який враховував би інтереси всіх зацікавлених сторін (держави та суспільства) (рис. 1).

Рис. 1. Схема управління туристичним банком

Отже, не зразу банківська система стає ефективним інструментом перерозподілу капіталу між галузями і видами виробництва. Невідповідність новим умовам розрахункового механізму, практична відсутність сучасного аудиту, правові недоопрацювання відносин власності і зв'язані з цим перешкоди на шляху здійснення процедур кредитування і банкрутства, нестабільна макроекономічна ситуація – все це не дає можливості прийняти рішення про довгострокові інвестиції.

На сучасному етапі розвитку економіки склалися реальні передумови для прямого виходу підприємств туризму на ринок капіталів з метою залучення інвестицій через випуск цінних паперів. Але використати цю можливість можуть акціонерні товариства, акції яких мають потенційний попит на ринку цінних паперів (готельні комплекси, великі

туроператори).

Держава, користуючись своїми важелями, як акціонер і власник найбільших компаній, повинна допомогти керівникам підприємств більш інтенсивно використати можливості українського фінансового ринку як джерела коштів на фінансування потреб розвитку. Тільки регулярні залучення фінансових ресурсів найбільшими компаніями дадуть можливість нормально функціонувати ринку капіталів України.

Також потрібно переорієнтувати інфраструктуру фінансових ринків з переважно спекулятивних операцій на потреби залучення інвестицій в реальну сферу, в тому числі у сферу туризму. Для цього необхідно:

- стимулювати розвиток інфраструктурних інститутів: фінансових консультантів, рейтингових агентств, інститутів, що спеціалізуються на наданні позик, страхуванні інвестиційних ризиків;

- ініціювати створення інфраструктури ринку боргів підприємств, яка допомогла б врегулювати проблему взаємної заборгованості;

- сприяти створенню і розвитку ринку похідних інструментів, що будуть хеджувати валютний ринок. Для цього необхідно створити нормативну базу для розвитку ринку, стимулювати розширення інфраструктури цього ринку (насамперед клірингових палат) та забезпечити облік операцій хеджування при оподаткуванні;

- реалізувати програму створення єдиних систем взаємного гарантування по боргових цінних паперах і кредитах, в тому числі передбачаючи активну роль держави.

Розвиток ринку державних цінних паперів сприяє перерозподілу фінансових ресурсів, а функціонування ринку корпоративних цінних паперів активізує також перерозподіл власності від одного власника до іншого, більш ефективного. У зв'язку з цим захист прав акціонера у зазначених питаннях є одним з важливих завдань держави. В такому ж руслі повинна розвиватися система страхування в Україні.

Організація підприємницької діяльності потребує значних інвестицій. Тому в сучасних умовах актуальною залишається проблема відновлення фінансових ринків – як ринку державних боргових зобов'язань, так і ринку корпоративних цінних паперів, без яких не може розвиватися ринкова економіка і перерозподілятися вільні ресурси між її секторами.

Висновки. Отже, основним джерелом інвестицій в основний капітал

туристичної галузі в даний час є власні кошти підприємств (переважно амортизаційний фонд і власний прибуток), які керівництво раніше вкладало у спекулятивно-посередницькі угоди, а не в реальний сектор економіки. Дуже мала частка кредитних ресурсів в реальний сектор економіки вкладається українськими банками. Це пояснюється тим, що функціонування фінансового механізму в 90-х роках зробило не вигідними інвестиції в реальний сектор економіки (будівництво, виробництво транспортних засобів). Іноземні інвестиції особливо не впливають на розвиток сфери туризму, оскільки в даний час вони є ризикованими. Відносно невелика питома вага в інвестиціях фізичних осіб обумовлена значним зниженням рівня реальних доходів основної частини населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія / [за заг. ред. Ю.Г. Рубана]. – К.: НІСД, 2008. – 744 с.
2. Вовчак О. Причини та наслідки впливу світової фінансової кризи на розвиток банківського і реального секторів економіки України / О. Вовчак // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 8. – С. 22–25.
3. Державна цільова програма підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу (постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2008 р. № 107).
4. Музиченко А.С. Інвестиційна діяльність в Україні. Навчальний посібник / А.С. Музиченко. – К.: Кондор, 2005. – 405 с.
5. Лобозинська С. Оцінка конкурентоспроможності банківської системи України / С. Лобозинська // Банківська справа. – 2009. – № 4. – С. 38–43.
6. Петрик О. Якою має бути організаційна структура банківського нагляду в Україні? / О. Петрик // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 11. – С. 3–6.
7. Бус О. Оцінка прибутковості банку органами банківського нагляду / О. Бус // Банківська справа. – 2010. – № 1. – С. 41–52.
8. Дроб'язко А. Аналіз монополізації та регіональний перерозподіл ринків депозитів і кредитів фізичних осіб в Україні в умовах фінансової кризи / А. Дроб'язко // Банківська справа. – 2010. – № 1. – С. 32–41.
9. Карчева Г. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи / Г. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 11. – С. 10–17.